

Γιάννης Απ. Πανούσης

ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΟ:
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΔΗΛΗΤΗΡΙΟ ΔΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ
ΔΙΟΧΕΤΕΥΟΜΕΝΟ;¹

Α. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αναφερόμενος στον Τύπο και σε μία από τις ιδεολογικές του λειτουργίες, όπως αυτή της παραγωγής και αναπαραγωγής εγκληματικού στερεοτύπου, είμαι υποχρεωμένος να διευκρινίσω από την αρχή ότι:

1) *Η εισήγησή μου κινείται στον συμβατικό χώρο του καθημερινού πολιτικού Τύπου και ιδιαίτερα στα φύλλα εκείνα που δίνουν το «χρώμα» του Τύπου² (χωρίς βέβαια να αρνούμαι τις διαφορές και διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα έντυπα).*

2) *Τα βασικά χαρακτηριστικά που με απασχόλησαν κατά την ανάλυση της σχετικής αρθρογραφίας είναι: η ξενοφοβία, ο εντυπωσιασμός, η συναισθηματική ένταση και η τρομολαγνεία³, η σύνθεση των οποίων μαρτυρεί, κατά τη γνώμη μου, κοινωνικό συντηρητισμό.*

Ο κ. Γιάννης Πανούσης είναι καθηγητής στη Νομική Θράκης.

1. Προδημοσίευση εισήγησης που διαβάστηκε στο διήμερο με θέμα: «Έγκλημα και Τύπος» (Κομοτηνή 9-10 Δεκεμβρίου 1988) στο οποίο έλαβαν μέρος μέλη ΔΕΠ των Τομέων Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών του Τμήματος Νομικής Θεσσαλονίκης και του Τμήματος Νομικής Θράκης.

2. Βλ. ιδιαίτερα Γ. Τζαννετάκου, *Ο Τύπος στο μικρόφωνο, το μικρόφωνο στον Τύπο*, Αθήνα 1988, σ. 74, 118, 139.

3. Βλ. Λιάνας Κανέλλη, «Τα πρώτα θύματα μιας φωτογραφίας», *Το Βήμα*, 5 Ιουλίου 1987.

B. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΓΕΝΙΚΑ

Η κοινωνία μαζών και το άτομο με την ψευδή συνείδηση διαπλάθονται μέσα από τη σημασιολόγηση λέξεων, εικόνων και γεγονότων που αποκτούν ιδιαίτερη κοινωνική σημασία και προσδιορίζουν κάθε φορά το κοινωνικά αποδεκτό ή κατακριτέο.⁴ Ο Τύπος —αλλά και γενικότερα τα ΜΜΕ (Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας)— δεν είναι ο *καθρέπτης της πραγματικότητας* αλλά δομεί ο ίδιος μια άλλη «πραγματικότητα» με στόχο την (υπο-)λανθάνουσα πίεση προς τον αναγνώστη να «κατανοήσει» τον κόσμο κατά έναν συγκεκριμένο τρόπο.

Είτε ο Τύπος προβάλλει μια *συναινετική εικόνα* της κοινωνίας (τα άτομα έχουν συμφωνήσει σε έναν αριθμό αξιών, ιδεών κ.λπ.) και ικανοποιεί έτσι την κοινή γνώμη καλλιεργώντας ένα κοινά αποδεκτό life-style, είτε τρομάζει το κοινό με την προβολή *συγκρουσιακών εικόνων* της κοινωνίας (έγκλημα, ψυχική εξαθλίωση κ.λπ.), δεν στοχεύει στην ανάλυση και ερμηνεία των αιτίων (τα οποία πάντα αποσιωπά, εξωραϊζοντας την κρίση), αλλά τείνει σε ομογενοποιήσεις και ομοιομορφοποιήσεις.

Η *λαγνεία της βίας* και του τρόμου μέσα από τον Τύπο⁵ εδραϊώνει στερεότυπες αντιλήψεις και (αντι-)στερεότυπες αντιδράσεις. Οι μύθοι και η δραματοποίηση καλλιεργούν τον ηθικό πανικό⁶ και αυτός με τη σειρά του —αποβάλλοντας και απορρίπτοντας κάθε επιστημονικό ή λογικό επιχείρημα— ζητάει τον διά πυράς θάνατο ή την εφαρμογή του νόμου του Λυντς.

Ο φόβος και συχνά οι *παθολογικές φοβίες* που απορρέουν από τις περιγραφές και τις απεικονίσεις διαβρώνουν σε τέτοιο βαθμό τις διανθρώπινες επαφές και τις κοινωνικές σχέσεις ώστε θα μπορούσε κανείς να αποδώσει στον Τύπο το χαρακτηρισμό του «πρωτομάστορα της εγκληματοπληξίας» στη σημερινή κοινωνία.

Η *διαπόμηση του υπόπτου* πριν καν δικαστεί, ο διασυρμός του οικογενειακού περιβάλλοντος, ο στιγματισμός του καταδικασθέντος⁷, η υποβολή⁸ και ο εξοστρακισμός, αντί να βοηθούν τον αδικώς κατηγορηθέντα⁹,

4. Βλ. Χρ. Λυριντζή, «Θεωρητικές προσεγγίσεις στα ΜΜΕ» στο συλλογικό έργο *Κοινωνία, εξουσία και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1988, σ. 37.

5. Βλ. Φωτ. Τσαλίκουλου, «Η λαγνεία της βίας μέσα από τον Τύπο», *Τα Νέα*, 3 Ιουλίου 1987.

6. Βλ. σχετικά με «ηθική σύγχυση», σε Τόνυ Μπένετ, «Θεωρίες για τα Μέσα, θεωρίες για την Κοινωνία», *Κοινωνία, εξουσία...*, σ. 56.

7. Βλ. Π. Νεράτζη, «Εγκληματικότητα και Τύπος» στο *Οι νεαροί παραβάτες: κοινωνική ένταξη ή αντιπαλότητα*, Δήμος Θεσσαλονίκης, 1985, σ. 83.

8. Βλ. Γ. Γκιλερμέ, *Το εγκληματικόν περιβάλλον*, Αθήνα 1931, σ. 125.

9. Βλ. Γ. Γκιλερμέ, *Αι δικαστικά πλάνα*, εκδ. Άγκυρα, Αθήνα, χ.χρ., σ. 205.

χαϊδεύουν τα άγρια πάθη του πλήθους^{9α}, θαυματοποιούν διπλά τους «πρωταγωνιστές» αυτού του δράματος που λέγεται *έγκλημα* και καθιστούν όλους μας συνεργούς στην εγκληματοφοβία.

Σε ορισμένες περιπτώσεις ο Τύπος δεν προβάλλει απλώς αλλά κατασκευάζει «τρομοκράτες»¹⁰, «δράκους»¹¹ κ.λπ., σε βαθμό μάλιστα που οι Δημοσιογράφοι και οι Τρομοκράτες να θεωρούνται από πολλούς «συνεταίροι στο έγκλημα»¹². Παρά την κριτική και αυτοκριτική στον Τύπο¹³ ύστερα από την κατακραυγή, τις διώξεις και την απαγόρευση δημοσίευσης φωτογραφίας από σφαγιασθέν πτώμα¹⁴ —και παρά τις επανειλημμένες διακηρύξεις για κώδικα δεοντολογίας¹⁵—, ο συνδετικός μάντας ανάμεσα στον Τύπο και στην Εξουσία¹⁶, δηλαδή η *προπαγάνδα*, έχει (ή νομίζουν ότι έχει) τέτοια επίδραση στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, ώστε κανείς δεν τολμάει να τον σπάσει. Άλλοτε καλλιεργώντας τη «*συμπάθεια*»¹⁷ κι άλλοτε μεταβάλλοντας τη *βία σε show*¹⁸, ο Τύπος «παίζει» με τα συναισθήματα του κοινού, δημιουργώντας απότομα και αποσταθεροποιητικά «κενά»¹⁹.

Ο Τύπος ηρωοποιεί²⁰, εντυπωσιάζει, δημιουργεί ανοσία, δικαιολογεί²¹,

9α. Για την ψυχολογική ατμόσφαιρα ενός μεσαιωνικού «κυνηγιού μαγισσών» βλ. Ν. Κουράκη, «Σκέψεις για το πρόβλημα της σύγχρονης τρομοκρατίας», *Ελλ. Επιθ. Εγκλ.*, Ι, 1988, σ. 131.

10. βλ. Αφιέρωμα στο *Σχολιαστή*, Αύγουστος 1987, τ. 53, σ. 6 επ.: «Τρομοκρατία και Τύπος: καλοκαίρι και καταχνιά».

11. Βλ. Ομάδα Τύπου «Σπίτι των Γυναικών», *Ο βιασμός από τον Τύπο*, χ.χρ., σ. 22 επ.

12. Βλ. ομότιτλο άρθρο Charles Krauthammer, *Εποπτεία*, Νοέμβριος 1987, τ. 128, σ. 66 επ.

13. Βλ. μ.ά. *Ελευθεροτυπία*, 29 Ιουνίου 1987.

14. Βλ. μ.ά. *Ελευθεροτυπία*, 27 Ιουνίου 1987, *Μεσημβρινή*, 26 Ιουνίου 1987.

15. Βλ. ανακοίνωση ΕΣΗΕΑ, *Το Βήμα*, 20 Αυγούστου 1987. Για το ρόλο του δημοσιογράφου βλ. και Στ. Περράκη, *Ελευθερία της έκφρασης και δυσφήμιση διά του Τύπου: η απόφαση Lingens του Ευρ. Δικ. των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της 18.7.86*, ΕΕΕυρ. Δ. 3, 1987, σ. 429. Βλ. επίσης Στ. Θεοφανίδη, «Κανόνες κριτικής δεοντολογίας», *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 18 Φεβρουαρίου 1988, σ. 35 επ.

16. Βλ. άρθρο «Εξουσία και Τύπος: ένα παιχνίδι επιρροής», *Η Καθημερινή*, 12 Ιουνίου 1988. Πρβλ. Μ. Πλωρίτη, «Ο ασύδοτος Τύπος και οι έκδοτοι άρχοντες», *Το Βήμα*, 8 Ιανουαρίου 1989.

17. Βλ. Lord Chalfont, «Ο Τύπος καλλιεργεί τη συμπάθεια προς τους τρομοκράτες», *Εποπτεία*, ό.π., σ. 69 επ.

18. Βλ. Daniel Schorr, «Τρομοκρατία: ένα τηλεοπτικό σόου», *Εποπτεία*, ό.π., σ. 75 επ.

19. Βλ. John O'Sullivan, «Τα δώρα των δημοσιογράφων στους τρομοκράτες», *Εποπτεία*, ό.π., σ. 71 επ.

20. Βλ. Midge Decter, «Γιατί δεν βλέπουμε στον Τρομοκράτη ένα δολοφόνο;», *Εποπτεία*, ό.π., σ. 77 επ.

21. Βλ. Αθ. Παπανδρόπουλου, «Πώς οι εφημερίδες επιχορηγούν την Τρομοκρατία», *Εποπτεία*, ό.π., σ. 80 επ.

διαστρεβλώνει αξίες και ιδανικά, ή ακόμα και τρομοκρατεί,²² αποδεικνύοντας ότι *Τύπος και (ορισμένης μορφής) Βία έχουν μία αμοιβαία έλξη*.

Η μαζική κοινωνία και η μαζική πληροφόρηση²³ δεν απροσωποποιούν μόνο. Εξοστρακίζουν επίσης κάθε προσωπική επαφή-επικοινωνία του δέκτη με το αντικείμενο.

Το προ-κατασκευασμένο σχήμα αντίληψης αναπτύσσει την *προκατάληψη*, αποθαρρύνει την *αμεροληψία* και αποπροσανατολίζει την κρίση. Έτσι η επικοινωνία, από όρος για μια αληθινή κοινωνία, μεταβάλλεται σε προϋπόθεση για μια ψευδή συνείδηση και έναν αλλοτριωμένο και απροστάτετο άνθρωπο.

Στόχος της εισήγησής μου αυτής δεν είναι βέβαια ο περιορισμός των συνταγματικών δικαιωμάτων ή η περιστολή της ελευθερίας του Τύπου²⁴ αλλά η συνειδητοποίηση των δημοσιογράφων και των άλλων παραγόντων — αν δεν το κάνουν συνειδητά— του «κακού» που προκαλούν προβάλλοντας ψευδο-στερεότυπα. Η λειτουργία του Τύπου που ονομάζουμε *πληροφόρηση*²⁵, όπου η μετάδοση, το σχόλιο, η ερμηνεία και η ιδεολογία συνυπάρχουν και διαπλέκονται, συνιστά μια κοινωνική αποστολή και δεν έχει *αναγκαστικό ψυχοθεραπευτικό ρόλο*²⁶, ούτε οφείλει να εγκαθιδρύσει *κοινωνικοψυχολογικούς μηχανισμούς* ελέγχου της συμπεριφοράς (π.χ. κοινωνικός αυτοματισμός)²⁷ με στόχο την κατασκευή υπηκόων²⁸.

22. Ben-zamin Netanyahu, «Πώς μπορούμε να νικήσουμε τους τρομοκράτες», *Εποπτεία*, ό.π., σ. 82 επ.

23. Βλ. Κ. Κόκκινου, «Σύγχρονα ΜΜΕ και η παραγόμενη κουλτούρα», *Νέα Κοινωνιολογία*, τ. 3, 1988, σ. 55.

24. Βλ. μ.ά. Αλ. Κωζανιδίου, *Στοιχεία ποινικών επιστημών*, Θεσσαλονίκη 1987, σ. 151 επ., Δ. Κόρσου, *Τύπος και Ραδιοηλέδραση*, Αθήνα 1987, σ. 11, 24, 36. Πρβλ. Α. Καμύ: «Ελευθερος ο Τύπος μπορεί να είναι καλός ή κακός· αλλά χωρίς ελευθερία, δεν μπορεί παρά να είναι κακός» (το αναφέρει ο Μ. Πλωρίτης, «Για τον Τύπο ή για τους τύπους», *Το Βήμα*, 13 Σεπτεμβρίου 1987). Πρβλ. Μ. Πλωρίτης, «Ο “Αγώνας” και η “Δημοσίευσις” — Πρόμαχοι της ελευθερίας και της ελευθεροτυπίας», *Το Βήμα*.

25. Βλ. Pierre Albert, *Ο Τύπος*, εκδ. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1987, 14 Απριλίου 1985, σ. 23.

26. Βλ. Pierre Albert, ό.π., σ. 25. Για το μύθο της ενσωμάτωσης βλ. Σπιούαρτ Χωλ, «Η επανακαύλυση της “ιδεολογίας”· η επάνοδος του απωθημένου στις μελέτες για τα Μέσα» στο συλλ. έργο *Κοινωνία, εξουσία...*, σ. 91.

27. Βλ. Α.-Ι.Δ. Μεταξά, *Πολιτική Επικοινωνία*, 1976, σ. 53, Β. Καραποστόλη, *Συμβίωση και επικοινωνία στην Ελλάδα*, 1987, σ. 69 επ.

28. Βλ. Ε.Α. Ράουτερ, *Η κατασκευή υπηκόων*, εκδ. Αιγόκερως, 1982, σ. 14.

Γ. ΤΥΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΟ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑ

Συνήθως δεν ασχολούμαστε με τον πραγματικό εγκληματία αλλά με το στερεότυπό του^{28α}. Ένα στερεότυπο που έχει διαμορφωθεί από τον 19ο αιώνα και το οποίο παρουσιάζει τον εγκληματία ως νεαρό, προερχόμενο από τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις και άτομο χαμηλής ευφυΐας²⁹.

Ο *στιγματισμός* ως διαδικασία εγκαθίδρυσης αρνητικής κοινωνικής ταυτότητας³⁰ συνεπάγεται τη δημιουργία εγκληματικού στερεοτύπου.

Ως *εγκληματικό στερεότυπο* ορίζουμε την αξιολόγησή μας για το «ποιόν» του διαπράξαντος έγκλημα, η οποία βασίζεται σε στοιχεία που δεν συνδέονται αναγκαστικά με την προσωπικότητα του συγκεκριμένου δράστη. Τα στοιχεία αυτά, αυθαίρετα ή όχι, προερχόμενα από το υποσυνείδητο, το συλλογικό ασυνείδητο, τα κοινωνικά πρότυπα, τις αισθητικές μας αντιλήψεις, την πολιτική προπαγάνδα ή οτιδήποτε άλλο, διαμορφώνουν τόσο σε μας τους ίδιους όσο και στον περίγυρό μας μια ενστικτώδη εχθρότητα προς το άτομο στο πρόσωπο του οποίου το συναντάμε και αυξάνουν έτσι το «φόβο του εγκλήματος»³¹.

Ο μη κομφορμισμός προσδιορίζει συχνά το βαθμό του στίγματος. Κάθε κοινωνία επιλέγει τους περιθωριακούς (στιγματισμένους) της όπως «επιλέγει» τους εγκληματίες της³². Η ηλικία, το επάγγελμα, η εθνότητα, το μορφωτικό επίπεδο, η κοινωνικοοικονομική τάξη καθιστούν ορισμένα άτομα πιο εύάλωτα από άλλα στη *στιγματοποίηση*. Το στερεότυπο του εγκληματία προκαλεί ή ικανοποιεί ένα γενικότερο κλίμα εχθρότητας της κοινωνίας προς το «διαφορετικό». Το οποιοδήποτε προσωπικό στυλ οφείλει να καθυποταγεί σε μαζικά μοντέλα ταυτοποίησης. Το «*ιδιαίτερο*» πρέπει να θυσιαστεί στο «*όμοιο*». Στην κοινωνία αυτή της μαζικότητας^{32α} «ο κοινός άνθρωπος του δρόμου»ιώθει σαν χαμένος. Η μοναξιά και η ανασφάλεια, η έλλειψη κοινωνικού ελέγχου και η πολλαπλότητα των πολιτιστικών προτύπων αυξάνουν την επιθετικότη-

28α. Βλ. διεξοδικά για το θέμα αυτό Dennis Champann, *Sociology and the stereotype of the criminal*, Λονδίνο 1968. σ. 47 επ.

29. Βλ. J. Pinatel, *La société criminogène*, Παρίσι 1951, σ. 254. Ηλ. Δασκαλάκη, *Η Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, 1988, σ. 153. Ern Goffman, *Stigma*, 1986, σ. 12.

30. Βλ. Ηλ. Δασκαλάκη, *ό.π.*, σ. 146.

31. Βλ. T.L. Baumer, «Research on fear of crime in the United States», *Victimology*, αρ. 3 (αναφέρεται από τον Ηλ. Δασκαλάκη, *ό.π.*, σ. 150 υποσ. 120). Βλ. επίσης Αγγ. Τσήτουρα, «Η συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική», *Ελλ. Επιθ. Εγκλ.*, I, 1988, σ. 33.

32. Παράφραση της ρήσης του Lacassagne: «La société mérite ses criminels».

32α. Για το πρότυπο του «υπεράνθρωπου των μαζών» βλ. Ουμπέρτο Έκο, *Ο υπεράνθρωπος των μαζών*, 1988, σ. 10.

τα στις σημερινές μεγαλουπόλεις³³. Η πόλη επιτίθεται στον άνθρωπο και ο άνθρωπος επιτίθεται στην πόλη. Ο κάτοικος των *bidon-villes* και των *slums*, εκτός από την αθλιότητα και τη φτώχεια, κουβαλάει και το στίγμα μιας παθολογίας της πόλης για την οποία ο ίδιος δεν ευθύνεται³⁴.

Αντιπροσωπεύει τον κατεξοχήν επικίνδυνο τύπο του υπόκοσμου, τον πορτοφολά και τον πιστολά, εικόνα που αναπαράγει ηθελημένα ο Τύπος και η τηλεόραση³⁵ και που καταλήγει στη δημιουργία ενός ιδεολογικού κλίματος πρόσφορου για «διωγμούς» και «γκέτο». Το αίσθημα ανασφάλειας και ο συναφής ηθικός πανικός διασπούν και διαβρώνουν τις κοινωνικές και διανθρώπινες σχέσεις μέσα στην πόλη. *Ο φόβος ενδεχόμενης θυματοποίησης λειτουργεί πιο καταλυτικά από το ίδιο το έγκλημα.*

Ο ζητιάνος της φτωχικής συνοικίας, ο μάγκας της ύποπτης γειτονιάς³⁶, ο φυσικά ανάπηρος, ο πνευματικά ανεπαρκής και ο κοινωνικά υποδεέστερος δεν αποτελούν απλώς καρικατούρες της φωτισμένης μεγαλούπολης αλλά τα δυνάμει θύματα της έλλειψης ανεκτικότητας προς καθετί που δεν μας μοιάζει, τους αποδιοπομπαίους τράγους της ασφάλειας που δίνει η επιτυχία και η ομοιομορφία. Η πόλη ξαναγεννιάει στον άνθρωπο τα ζωώδη ένστικτα³⁷. *Βορά του ομογενοποιημένου πλήθους και του Τύπου ο μη τυποποιημένος άνθρωπος.*

Όταν αναφερόμαστε σε τυπικό Ισπανό, Γερμανό ή σε τυπικό εγκληματία, τρελό, περιθωριακό, στην ουσία αναπαράγουμε τα στοιχεία-εντυπώσεις μιας «εικόνας» με γνωρίσματα που μας έχουν υποβληθεί. Το ότι ο εγκληματίας περμιόνομε να έχει «παγερό βλέμμα» καταλήγει στο να σκιαγραφούμε το τυπικό του πορτρέτο και να συνθέτουμε τις ιδιομορφίες του —σύμφωνα με το ρόλο που του έχουμε αποδώσει— πριν καν τον συναντήσουμε. Βέβαιοι για το αυτο-στερεότυπο που αντιπροσωπεύουμε εμείς, καταγγέλλουμε ανενδοίαστα το *ετερο-στερεότυπο* που αντιπροσωπεύει ο απέναντί μας³⁸. Τα πολιτισμικά μας αντανakλαστικά μας οδηγούν σε αυθόρμητες εκτιμήσεις και συμπεριφορές.

Πόσες άραγε φορές δεν έχουμε προσπαθήσει να εντοπίσουμε τα χαρα-

33. Βλ. Vincent Lamanda, «Un regard sociologique: L' espace - Franc», στο «Ville et la criminalité», *Actes Xe Congrès International de Défense bsoziale*, 28 Σεπτεμβρίου - 2 Οκτωβρίου 1981, σ. 371.

34. Πρβλ. Louis Chevalier, *Classes Laborieuses, classes dangereuses*, Plon, 1958, σ. 175.

35. Βλ. D. Mc Clintock, «Rapport général sur les aspects criminologiques», *Actes Xe Congrès*, σ. 86 — επίσης βλ. N. Lahaye, N. Lempereur, Ch. Janssen, «La ville et la criminalité», *Rapport national belge, Actes Xe Congrès*, σ. 331.

36. Βλ. René Laforgue, *Psychopathologie de l'échec*, Payot, 1950, σ. 95.

37. Βλ. Edward Hall, *La dimension cachée*, Seuil, 1971, σ. 38 επ.

38. Βλ. Peter Hofstätter, *Εισαγωγή στην κοινωνική ψυχολογία*, μτφ. Τζ. Μαστοράκη, Πρωλ. Β. Φίλια, Αθήνα 1978, σ. 307.

κτηριστικά ενός ανθρώπου από το ρόλο που θα κληθεί να παίξει ή ήδη παίζει ή για μερικούς είναι προορισμένος να παίξει σε μια κοινωνία;

Μέσα τους *μύθους* και τα «*αρχέτυπα*» διαμορφώνονται εικόνες που μας καθοδηγούν από μικρά παιδιά στο να διακρίνουμε τον «καλό» από τον «κακό». Τα στερεότυπα, τα οποία δεν μπορούν να αποδειχτούν εμπειρικά, αποτελούν μια «τεχνασματική λύση»³⁹ για να απαλλασσόμαστε από την ουσιαστική αξιολόγηση του απέναντί μας ή να ξεπερνάμε τις φοβίες μας αν πρόκειται για κάποιον ξένο⁴⁰. Μεμονωμένα χαρακτηριστικά (συχνά ασυνήθιστα) χρωματίζουν αρνητικά τη συνολική φυσιογνωμία.

Ο εγκληματίας εξακολουθεί να θεωρείται *bête malfaisante*⁴¹. Η ψευδής συνείδηση και η προκατάληψη μεταβάλλουν ατομικά ή εθνικά χαρακτηριστικά σε στερεότυπα και τα σημασιοδοτούν με αρνητικό ηθικό περιεχόμενο. Τα ιδεολογήματα που ακολουθούν χειροτερεύουν ακόμα την κατάσταση. Αρχίζουμε να υποπευόμαστε *πως αυτός που αντιπαθούμε φυσιογνωμικά, ακόμα κι αν δεν έχει σκοτώσει με το χέρι, σίγουρα σκοτώνει με τη σκέψη*. Και στο σημείο αυτό ο Τύπος δρα καταλυτικά⁴².

Δ. Η ΕΡΕΥΝΑ

Το αντικείμενο της έρευνάς μας αυτής ήταν να ελέγξουμε εμπειρικά τις διάφορες υποθέσεις που διατυπώσαμε στην αρχή για το ρόλο του Τύπου στην προβολή στερεοτύπων εγκληματιών.

Συντάξαμε ερωτηματολόγιο το οποίο απευθύνουμε στους φοιτητές της Νομικής Θράκης για να *διερευνήσουμε τις αντιλήψεις και στάσεις τους σ' αυτό το ζήτημα*⁴³. Επίσης στείλαμε το ερωτηματολόγιο (με επιστολή στις 14 Νοεμβρίου 1988) σε 30 δημοσιογράφους δικαστικού ρεπορτάζ όλων των ημερησίων εφημερίδων (Αθήνας, Θεσσαλονίκης) και σε ειδικά περιοδικά όπως: *Κομβόν, Ιδεοδρόμο, Φίλοι φυλακισμένων, Αστυνομική Επιθεώρηση, Gay, Κριτική κοινωνία, Σχολιαστής*.

Το «δείγμα» αυτό δεν είναι δυνατό βέβαια να οδηγήσει σε «γενικεύσεις»

39. Βλ. P. Hofstätter, ό.π., σ. 353.

40. Βλ. P. Hofstätter, ό.π., σ. 354.

41. Βλ. J. Pinatel, ό.π., σ. 254.

42. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Lucie Besé, *Délinquance et Mass Media*, Thèse 3è me cycle, Volume I, Université Paris XIII, 1986, σ. 240 επ.

43. Βλ. μ.ά Β. Φύλια κ.ά., *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*, Gutenberg, Αθήνα 1977, σ. 18 επ.· Μ. Duverger, *Μέθοδοι κοινωνικών επιστημών*, II, εκδ. ΕΚΚΕ, 1978, σ. 141· Κ.Δ. Σπινέλλη, «Η γενική πρόληψη των εγκλημάτων», *Ποινικά*, 11, Αθήνα 1982, σ. 203· Π. Γέμτου, *Μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών*, τ. 1, Αθήνα 1985, σ. 19.

ή αφορισμούς. Οι *τάσεις* όμως που αναδύονται είναι κατά τη γνώμη μας ενδεικτικές^{43α}.

α. Στοιχεία και επεξεργασία

α.α) Απαντήσεις φοιτητών

Η έρευνα διεξήχθη κατά την ώρα μαθήματος στους φοιτητές α' εξαμήνου του Τμήματος Νομικής του Δ.Π.Θ. Οι συνθήκες ήταν τέτοιες ώστε δεν επηρεάζονταν η απάντηση ενός φοιτητή από αυτήν του πλαϊνού του. Πριν από τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου έγιναν διευκρινίσεις σχετικές με το στόχο και τη μέθοδο αυτής της έρευνας και τον τρόπο συμπλήρωσης του εντύπου.

α) Το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε από τους φοιτητές α' εξαμήνου της ακαδημαϊκής χρονιάς 1988-89 στις 2 Νοεμβρίου 1988.

β) Εγγεγραμμένοι στο εξάμηνο αυτό ήταν 478 (143Α+335Γ), δηλαδή 30% Α και 70%Γ.

γ) Να σημειωθεί ότι οι φοιτητές είχαν διδαχθεί τα σχετικά με τις στατιστικές, τα στερεότυπα κ.λπ. κεφάλαια.

δ) Τα ποσοστά στρογγυλοποιούνται στην πλησιέστερη μονάδα ή αναγράφονται κατά προσέγγιση δεκάδων (5, 10, 15, 20) για να μη δυσχερανηθεί ο αναγνώστης. Κάτι τέτοιο βέβαια δεν αλλοιώνει την «εικόνα».

ε) Το ερωτηματολόγιο συμπλήρωσαν 161 φοιτητές (52Α + 108Γ), δηλαδή ποσοστό 32% και 67% αντίστοιχα. Ένα ερωτηματολόγιο δεν έχει στην ένδειξη «φύλο» κανένα σημείο (ποσοστό 1%).

στ) Οι ηλικίες κυμαίνονται από 17 έως 25 ετών:

17 χρ. = 4 ποσοστό 2%

18 χρ. = 69 ποσοστό 43%

19 χρ. = 46 ποσοστό 29%

20 χρ. = 31 ποσοστό 20%

21 χρ. = 6 ποσοστό 3%

22 χρ. = 1 ποσοστό 1%

25 χρ. = 1 ποσοστό 1%

και 3 (ποσοστό 1%) δεν σημείωσαν ηλικία.

ζ) Ως προς το *επίπεδο εκπαίδευσης*:

127 ήταν απόφοιτοι Λυκείου (ποσοστό 80%)

5 ήταν απόφοιτοι Ανωτέρας Σχολής (ποσοστό 3%)

43α. Άλλωστε «η οριστική επαλήθευση δεν προέρχεται από τα βιβλία αλλά από την κοινωνία που τα διαβάζει»: Ομπέρτο Έκο, ό.π., σ. 230.

27 ήταν απόφοιτοι Ανωτάτης Σχολής (ποσοστό 16%)

(προφανώς από κατάταξη)

και 2 (ποσοστό 1%) δεν δήλωσαν επίπεδο εκπαίδευσης.

η) Σχετικά με τον τόπο κατοικίας:

8 (ποσοστό 5%) κατοικούν σε κωμόπολη μέχρι 1.000 κατοίκους, 12 (ποσοστό 7%) σε πόλη από 1.000-5.000 κατοίκους, 47 (ποσοστό 30%) σε πόλη από 5.000-50.000 κατοίκους, 24 (ποσοστό 14%) σε πόλη από 50.000-100.000 κατοίκους, 23 (ποσοστό 14%) σε πόλη από 100.000 κατοίκους και πάνω, 45 (ποσοστό 29%) σε πόλη από 1.000.000 κατοίκους και πάνω, και 2 (ποσοστό 1%) δεν δήλωσαν τόπο κατοικίας.

θ) Αναφορικά με τον τόπο γέννησης, 6 (ποσοστό 5%) γεννήθηκαν σε κωμόπολη μέχρι 1.000 κατοίκους, 8 (ποσοστό 5%) σε πόλη από 1.000 μέχρι 5.000 κατοίκους, 30 (ποσοστό 18%) σε πόλη από 5.000-50.000 κατοίκους, 24 (ποσοστό 15%) σε πόλη από 50-100.000 κατοίκους, 25 (ποσοστό 15%) σε πόλη από 100.000 κατοίκους και πάνω, 63 (ποσοστό 40%) σε πόλη από 1.000.000 κατοίκους και πάνω, και 3 (ποσοστό 2%) δεν δήλωσαν τόπο γέννησης.

ι) Η πρώτη ερώτηση είχε ως εξής:

1) Νομίζετε ότι ο Τύπος στο σύνολό του συμβάλλει στην πιστή απεικόνιση του προφίλ του εγκληματία (όπως π.χ. αυτή εμφανίζεται μέσα από τις στατιστικές, τις έρευνες κ.λπ.);

Ναι

Όχι

Δεν ξέρω

Σαράντα τρεις (43) φοιτητές (ποσοστό 26%) θεωρούν ότι ο Τύπος συμβάλλει στην πιστή απεικόνιση, 110 (ποσοστό 68%) πιστεύουν το αντίθετο, 7 (ποσοστό 5%) απάντησαν «δεν ξέρω», ενώ ένας (ποσοστό 1%) δεν απάντησε.

ια) Η δεύτερη ερώτηση είχε ως εξής:

(2) Πιστεύετε ότι ο Τύπος προβάλλει εντονότερα ορισμένα εγκλήματα και ορισμένους εγκληματίες;

Ναι

Όχι

Δεν ξέρω

Και οι εκατόν εξήντα ένας (161) φοιτητές, δηλαδή ποσοστό 100%, πιστεύουν ότι ο Τύπος προβάλλει εντονότερα ορισμένα εγκλήματα και εγκληματίες.

ιβ) Η τρίτη ερώτηση είχε ως εξής:

(3) Αν δεχτούμε ότι ο Τύπος πράγματι προβάλλει εντονότερα ορισμένα εγκλήματα και ορισμένους εγκληματίες, ποιες κατηγορίες εγκλημάτων νομίζετε ότι κατέχουν τα πρωτεία;

Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (π.χ. κλοπή)	☐
Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας (π.χ. βιασμός)	☐
Εγκλήματα σχετικά με την υπηρεσία (π.χ. δωροδοκίες)	☐
Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα (π.χ. εμπρησμός κ.λπ.)	☐
Εγκλήματα κατά της ζωής (π.χ. ανθρωποκτονία, σωματικές βλάβες)	☐
Ειδικές περιπτώσεις (π.χ. τρομοκρατία, χουλιγκανισμός κ.λπ.)	☐
<i>Και ποιοι εγκληματίες;</i>	
Αναρχικός (που πυρπολεί)	☐
Χούλιγκαν (που καταστρέφει)	☐
Οικονομικός εγκληματίας (που κερδοσκοπεί παράνομα)	☐
Τσαντάκιας (που αρπάζει τσάντες από ηλικιωμένους)	☐
Βιαστής	☐
Ειδεχθής δολοφόνος	☐
Τρομοκράτης	☐

Τρεις (3) φοιτητές (ποσοστό 2%) θεωρούν ότι ο Τύπος προβάλλει τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, 9 (ποσοστό 6%) τα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας, 18 (ποσοστό 12%) τα σχετικά με την υπηρεσία εγκλήματα, 3 (ποσοστό 2%) τα κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα, 101 (ποσοστό 60%) τα εγκλήματα κατά της ζωής και 20 (ποσοστό 13%) ειδικά εγκλήματα (χουλιγκανισμό κ.λπ.).

Να σημειωθεί ότι ένας (ποσοστό 1%) δεν απάντησε και 6 (ποσοστό 4%) έδωσαν άκυρες (πολλαπλές) απαντήσεις.

Ως προς τους εγκληματίες, 8 φοιτητές (ποσοστό 5%) πιστεύουν ότι ο Τύπος προβάλλει περισσότερο τον αναρχικό, 9 (ποσοστό 5%) τον χούλιγκαν, 32 (ποσοστό 22%) τον οικονομικό εγκληματία, κανένας (ποσοστό 0%) τον τσαντάκια, 5 (ποσοστό 3%) το βιαστή, 78 (ποσοστό 48%) τον ειδεχθή δολοφόνο και 12 (ποσοστό 7%) τον τρομοκράτη.

Να σημειωθεί ότι 12 (ποσοστό 7%) δεν απάντησαν και 5 (ποσοστό 3%) έδωσαν άκυρες (πολλαπλές) απαντήσεις.

Υπογραμμίζεται ιδιαίτερα στο σημείο αυτό ότι 70 φοιτητές (ποσοστό 43%) σημείωσαν τη δυάδα «εγκλήματα κατά της ζωής + ειδεχθής δολοφόνος», 15 φοιτητές (ποσοστό 9%) τη δυάδα «εγκλήματα σχετικά με την υπηρεσία + οικονομικά εγκλήματα» και 7 φοιτητές (ποσοστό 4%) τη δυάδα «εγκλήματα κατά της ζωής + οικονομικός εγκληματίας».

1γ) Η τέταρτη ερώτηση είχε ως εξής:

(4) Εκτός από το προφίλ του εγκληματία, νομίζετε ότι ο Τύπος προβάλλει αρνητικά και ορισμένες συμπεριφορές που η κοινή γνώμη θεωρεί μη κανονικές ή που κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις είναι και παράνομες;

Ναι	☐
Όχι	☐
Δεν ξέρω	☐

Εκατόν σαράντα πέντε (145) φοιτητές (ποσοστό 90%) πιστεύει ότι ο Τύπος προβάλλει αρνητικά και ορισμένες συμπεριφορές (εκτός από τα εγκλήματα), 10 (ποσοστό 7%) πιστεύουν το αντίθετο, ενώ 6 (ποσοστό 3%) απάντησαν «Δεν ξέρω».

ιδ) Η πέμπτη ερώτηση είχε ως εξής:

(5) Αν η απάντηση στην προηγούμενη ερώτηση είναι *ΝΑΙ*, τότε ποια από τις παρακάτω συμπεριφορές ή ιδιότητες προβάλλονται περισσότερο αρνητικά;

Ομοφυλοφιλία	☐
Πορνεία	☐
Τοξικομανία	☐
Αλητεία	☐
Ψυχικές παθήσεις	☐
Ιδιομορφία εμφάνισης (χίππυ, ροκάς) ⁴⁴	☐
Έγχρωμος μετανάστης ⁴⁵	☐

Είκοσι επτά (27) φοιτητές (ποσοστό 17%) θεωρούν ότι περισσότερο προβάλλεται η ομοφυλοφιλία, 5 (ποσοστό 3%) η πορνεία, 75 (ποσοστό 48%) η τοξικομανία, 12 (ποσοστό 7%) η αλητεία, 17 (ποσοστό 10%) οι ψυχικές παθήσεις, 16 (ποσοστό 10%) η ιδιομορφία στην εμφάνιση και 2 (ποσοστό 1%) ο έγχρωμος μετανάστης. Έξι (6) (ποσοστό 3%) δεν απάντησαν, ενώ ένας (ποσοστό 1%) έδωσε άκυρη (πολλαπλή) απάντηση.

ιε) Η έκτη ερώτηση είχε ως εξής:

(6) Όλος ο Τύπος λειτουργεί κατά τον ίδιο τρόπο;

Ναι	☐
Όχι	☐
Δεν ξέρω	☐

Σαράντα εννέα (49) φοιτητές (ποσοστό 30%) πιστεύουν ότι όλος ο Τύπος λειτουργεί κατά τον ίδιο τρόπο, 106 (ποσοστό 67%) πιστεύουν το αντίθετο, ενώ 6 (ποσοστό 3%) απάντησαν «Δεν ξέρω».

ιστ) Η έβδομη ερώτηση είχε ως εξής:

44. Για τους μακρυμάλληδες που αντικαθιστούν τους Ινδιάνους στο ρόλο του «κακού» και για το σύνθημα «Longhairs are dangerous» βλ. Β. Ρασσιά, *Underground Press*, 1988, σ. 8, 48.

45. Σχετικά με το πώς βλέπουν οι γερμανικές εφημερίδες (*Stern*, *Quick*) την εγκληματικότητα των μεταναστών βλ. Georgios Galanis, *Migranten-Kriminalität in der Presse 1960-1982*, Express Edition 1987, σ. 171 επ.

(7) Αν η απάντηση στην προηγούμενη ερώτηση είναι *ΝΑΙ*, πού αποδίδετε την ενιαία αντιμετώπιση του θέματος;

- Ενιαιοποίηση κοινής γνώμης για το φόβο του εγκλήματος
 Κοινή γραμμή εκδοτών
 Προβολή ίδιου στερεοτύπου «εσωτερικού εχθρού»

Πενήντα τρεις (53) φοιτητές (ποσοστό 33%) αποδίδουν την ενιαία αντιμετώπιση σε «ενιαιοποίηση της κοινής γνώμης...», 12 (ποσοστό 7%) σε κοινή γραμμή εκδοτών, 57 (ποσοστό 35%) σε προβολή ίδιου στερεοτύπου και 39 (ποσοστό 25%) δεν απάντησαν καθόλου.

ιζ) Η *όγδοη* ερώτηση είχε ως εξής:

(8) Αν η απάντηση στην προηγούμενη ερώτηση είναι *ΟΧΙ*, ποιοι λόγοι πιστεύετε ότι υποκινούν ορισμένη μερίδα του Τύπου να προβάλλει αρνητικά εγκλήματα, εγκληματίες και συμπεριφορές;

- Πολιτικοί (να ελέγχει καλύτερα η εξουσία την παρέκκλιση ή να καταγγέλλει η αντιπολίτευση την αδράνεια της κυβέρνησης)
 Ιδεολογικοί (να διακρίνεται το «ομαλό» από το «ανώμαλο» σύμφωνα με τη γραμμή της εφημερίδας)
 Κοινωνικοί (να ομογενοποιείται η κοινωνική συμπεριφορά ή να υπογραμμίζονται οι αντιλήψεις των υπο-ομάδων)
 Οικονομικοί (να πωλούνται περισσότερα φύλλα)
 Δημοσιογραφικοί (να γίνεται γνωστός ο δημοσιογράφος)

Πενήντα (50) φοιτητές (ποσοστό 31%) προκρίνουν τους πολιτικούς λόγους, 19 (ποσοστό 12%) τους ιδεολογικούς, 24 (ποσοστό 15%) τους κοινωνικούς, 48 (ποσοστό 30%) τους οικονομικούς και 2 (ποσοστό 1%) τους δημοσιογραφικούς. Δεκαπέντε (15) (ποσοστό 9%) δεν απάντησαν καθόλου, ενώ 3 (ποσοστό 2%) έδωσαν άκυρες (πολλαπλές) απαντήσεις.

ιθ) Η *ένατη* ερώτηση είχε ως εξής:

(9) Με ποιο τρόπο γίνεται η αρνητική αυτή προβολή;

- Με φωτογραφίες⁴⁶
 Με περιγραφές
 Με υπογραμμίσεις ονομάτων
 Με «στημένες» ερωτήσεις και συνεντεύξεις

Τριάντα έξι (36) φοιτητές (ποσοστό 22%) θεωρούν ότι η αρνητική προβολή γίνεται μέσω φωτογραφιών, 73 (ποσοστό 45%) μέσω περιγραφών, 2 (ποσοστό 1%) μέσω υπογραμμίσεων ονομάτων και 45 (ποσοστό 28%) μέσω «στημένων ερωτήσεων...». Τέσσερις (4) (ποσοστό 3%) δεν απάντησαν καθόλου, ενώ 2 (ποσοστό 1%) έδωσαν άκυρες (πολλαπλές) απαντήσεις.

46. Για το «σύμπαν της εικονόσφαιρας» βλ. Ουμπέρτο Έκο, *Κήσορες και θεράποντες*, 1987, σ. 425.

κ) Η δέκατη ερώτηση είχε ως εξής:

(10) Ποιο στοιχείο της προσωπικότητας του εγκληματία προβάλλει ο Τύπος;

- Τη φυσιολογία του
- Τη μόρφωσή του
- Την κοινωνική του θέση
- Την πολιτική του τοποθέτηση

Εξήντα (60) φοιτητές (ποσοστό 38%) πιστεύουν ότι ο Τύπος προβάλλει τη φυσιολογία, 6 (ποσοστό 3%) τη μόρφωση, 90 (ποσοστό 56%) την κοινωνική θέση και 2 (ποσοστό 1%) την πολιτική τοποθέτηση. Δύο (2) (ποσοστό 1%) δεν απάντησαν καθόλου και 1 (ποσοστό 1%) έδωσε άκυρη (πολλαπλή) απάντηση.

κα) Η ενδέκατη ερώτηση είχε ως εξής:

(11) Η κοινή γνώμη επηρεάζεται από την παραπάνω προβολή;

- Ναι
- Όχι
- Δεν ξέρω

Εκατόν πενήντα τέσσερις (154) φοιτητές (ποσοστό 96%) πιστεύουν ότι η κοινή γνώμη επηρεάζεται από την προβολή, 2 (ποσοστό 1%) πιστεύουν το αντίθετο, 3 (ποσοστό 2%) απάντησαν «Δεν ξέρω» και 2 (ποσοστό 1%) δεν απάντησαν καθόλου.

κβ) Η δωδέκατη ερώτηση είχε ως εξής:

(12) Οι συμμετέχοντες στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης (νομοθέτης, αστυνόμος, δικαστής κ.λπ.) επηρεάζονται από την παραπάνω προβολή;

- Ναι
- Όχι
- Δεν ξέρω

Ογδόντα τρεις (83) φοιτητές (ποσοστό 52%) θεωρούν ότι επηρεάζονται νομοθέτης, αστυνόμος, δικαστής κ.λπ., 36 (ποσοστό 22%) έχουν την αντίθετη γνώμη, 40 (ποσοστό 25%) απάντησαν «Δεν ξέρω» και 2 (ποσοστό 1%) δεν απάντησαν καθόλου.

κγ) Η δέκατη τρίτη ερώτηση είχε ως εξής:

(13) Όλοι οι δημοσιογράφοι του δικαστικού ρεπορτάζ ακολουθούν την ίδια μέθοδο προβολής;

- Ναι
- Όχι
- Δεν ξέρω

Τριάντα τέσσερις (34) φοιτητές (ποσοστό 21%) εκτιμούν ότι όλοι οι δημοσιογράφοι ακολουθούν την ίδια μέθοδο, 110 (ποσοστό 68%) πιστεύουν το

αντίθετο, 15 (ποσοστό 10%) απάντησαν «Δεν ξέρω» και 2 (ποσοστό 1%) δεν απάντησαν καθόλου.

κδ) Η δέκατη τέταρτη ερώτηση είχε ως εξής:

(14) Αν η απάντηση στην προηγούμενη ερώτηση είναι *ΝΑΙ*, πού αποδίδετε την ενιαία αντιμετώπιση του θέματος;

Επαγγελματική συνήθεια	☐
Ταυτότητα απόψεων (προκαταλήψεις κ.λπ.)	☐
Κοινωνικό στίγμα (εγκληματία) ανεξάρτητο μόρφωσης κ.λπ. του δημοσιογράφου	☐

Σαράντα δύο (42) φοιτητές (ποσοστό 26%) αποδίδουν την ενιαία αντιμετώπιση σε επαγγελματική συνήθεια, 33 (ποσοστό 20%) σε ταυτότητα απόψεων, 38 (ποσοστό 24%) σε κοινό κοινωνικό στίγμα και 48 (ποσοστό 30%) δεν απάντησαν καθόλου.

κε) Η δέκατη πέμπτη ερώτηση είχε ως εξής:

(15) Αν η απάντηση στη ερώτηση 13 είναι *ΟΧΙ*, πού αποδίδετε τη διαφοροποίηση;

Ιδεολογία	☐
Πολιτική τοποθέτηση	☐
Κομματική ένταξη	☐
Κοινωνική προέλευση	☐
Ειδική ευαισθησία	☐

Εξήντα (60) φοιτητές (ποσοστό 37%) αποδίδουν τη διαφοροποίηση στην ιδεολογία, 16 (ποσοστό 10%) στην πολιτική τοποθέτηση, 15 (ποσοστό 10%) σε κομματική ένταξη, 18 (ποσοστό 11%) σε κοινωνική προέλευση, 32 (ποσοστό 20%) σε ειδική ευαισθησία και 20 (ποσοστό 12%) δεν απάντησαν καθόλου.

κστ) Η δέκατη έκτη ερώτηση είχε ως εξής:

(16) Πιστεύετε ότι για τον Τύπο το θύμα έχει το ίδιο ενδιαφέρον με το δράστη;

Ναι	☐
Όχι	☐
Δεν ξέρω	☐

Πενήντα δύο (52) φοιτητές (ποσοστό 32%) πιστεύουν ότι θύμα και δράστης ενδιαφέρον εξίσου τον Τύπο, 106 (ποσοστό 66%) πιστεύουν το αντίθετο (δηλαδή ενδιαφέρει «μόνον» ή «περισσότερο» ο δράστης), 2 (ποσοστό 1%) απάντησαν «Δεν ξέρω» και 1 (ποσοστό 1%) δεν απάντησε καθόλου.

κζ) Η δέκατη έβδομη ερώτηση είχε ως εξής:

(17) Ο Τύπος αντιμετωπίζει το θύμα:

- Αδιάφορα
- Καχύποπτα
- Ανθρωπιστικά (οίκτος, συμπόνια)
- Με επιείκεια
- Με αγωνιστική υποστήριξη

Δεκατρείς (13) φοιτητές (ποσοστό 8%) πιστεύουν ότι ο Τύπος αντιμετωπίζει το θύμα αδιάφορα, 22 (ποσοστό 13%) καχύποπτα, 97 (ποσοστό 60%) ανθρωπιστικά, 16 (ποσοστό 10%) με επιείκεια, 12 (ποσοστό 8%) με αγωνιστική υποστήριξη και 1 (ποσοστό 1%) δεν απάντησε καθόλου.

κη) Η *δέκατη όγδοη* ερώτηση είχε ως εξής:

(18) Οι αναγνώστες του Τύπου ασχολούνται περισσότερο με το δράστη ή το θύμα;

- Με το δράστη
- Με το θύμα
- Και με τους δύο
- Με κανέναν (μόνον οι συνθήκες τους ενδιαφέρουν)
- Δεν ξέρω

Ογδόντα δύο (82) φοιτητές (ποσοστό 52%) θεωρούν ότι οι αναγνώστες ασχολούνται περισσότερο με το δράστη, 2 (ποσοστό 1%) με το θύμα, 67 (ποσοστό 42%) και με τους δύο, 6 (ποσοστό 3%) με κανέναν, 2 (ποσοστό 1%) απάντησαν «Δεν ξέρω» και 2 (ποσοστό 1%) δεν απάντησαν καθόλου.

κθ) Η *δέκατη ένατη* ερώτηση είχε ως εξής:

(19) Ύστερα από παρέλευση ενός χρόνου, πιστεύετε ότι ο αναγνώστης «θυμάται» ακόμα τις περιγραφές, τις φωτογραφίες και τα ονόματα (δράστη και θύματος);

- Ναι
- Όχι
- Δεν ξέρω

Ογδόντα τέσσερις (84) φοιτητές (ποσοστό 53%) πιστεύουν ότι μετά την παρέλευση ενός χρόνου ο αναγνώστης συνεχίζει να «θυμάται» τις περιγραφές κ.λπ., 62 (ποσοστό 38%) πιστεύουν το αντίθετο, 13 (ποσοστό 8%) απάντησαν «Δεν ξέρω» και 2 (ποσοστό 1%) δεν απάντησαν καθόλου.

λ) Η *εικοστή* ερώτηση είχε ως εξής:

(20) Σε τελική ανάλυση η περιγραφή ενός εγκλήματος ή μιας συμπεριφοράς από τον Τύπο;

- Ηρωοποιεί⁴⁷
- Στιγματίζει
- Περιθωριοποιεί

47. Για την πρακτική χρήση του «ήρωα» βλ. Ουμπ. Έκο, ό.π., σ. 239 επ.

Σκανδαλίζει	☐
Δραματοποιεί	☐
Αποπροσανατολίζει	☐
Συντηρεί προκαταλήψεις	☐

Είκοσι τέσσερις (24) φοιτητές (ποσοστό 15%) πιστεύουν ότι ο Τύπος ηρωοποιεί, 44 (ποσοστό 28%) στιγματίζει, 11 (ποσοστό 7%) περιθωριοποιεί, 11 (ποσοστό 7%) σκανδαλίζει, 20 (ποσοστό 11%) δραματοποιεί, 23 (ποσοστό 14%) αποπροσανατολίζει, 27 (ποσοστό 17%) συντηρεί προκαταλήψεις και 1 (ποσοστό 1%) δεν απάντησε καθόλου.

λα) Το κυρίαρχο «μοντέλο» όπως βγαίνει από τις απαντήσεις, είναι:

- (ερωτώμενη): φοιτήτρια, 18 χρονών, απόφοιτη Λυκείου, γεννημένη σε πόλη από 1.000.000 κατοίκους και πάνω και κατοικεί είτε σε πόλη από 5.000 έως 50.000 κατοίκους είτε σε πόλη από 1.000.000 κατοίκους και πάνω.
- (απόψεις): Ο Τύπος δεν συμβάλλει στην πιστή απεικόνιση του προφίλ του εγκληματία, *προβάλλει* εντονότερα ορισμένα εγκλήματα (κατά της ζωής) και ορισμένους εγκληματίες (ειδεχθείς δολοφόνους) και *προβάλλει* αρνητικά και ορισμένες *συμπεριφορές* (τοξικομανία).

Ο Τύπος *δεν* λειτουργεί κατά τον ίδιο τρόπο για πολιτικούς και οικονομικούς λόγους (αν λειτουργούσε αυτό θα οφειλόταν σε κοινή γραμμή των εκδοτών).

Οι *περιγραφές* αποτελούν το κύριο μέσο αρνητικής προβολής και η *κοινωνική θέση* του εγκληματία είναι το πλέον *προβαλλόμενο* στοιχείο.

Η *κοινή γνώμη επηρεάζεται* από την προβολή αυτή, το ίδιο και οι *συμμετέχοντες στο σύστημα απονομής* της ποινικής δικαιοσύνης (δικαστές κ.λπ.).

Δεν ακολουθούν όλοι οι δημοσιογράφοι την ίδια μέθοδο προβολής για ιδεολογικούς κυρίως λόγους (αν την ακολουθούσαν θα οφειλόταν σε επαγγελματική συνήθεια).

Ο Τύπος *δεν* ενδιαφέρεται για το θύμα όσο ενδιαφέρεται για το δράστη και αντιμετωπίζει το θύμα *ανθρωπιστικά* (οίκτος κ.λπ.).

Οι αναγνώστες ενδιαφέρονται κυρίως για το *δράστη* και *θυμούνται* τις περιγραφές των εγκλημάτων ακόμη κι αν πέρασε ένας χρόνος από το ρεπορτάζ.

Τέλος, η περιγραφή ενός εγκλήματος από τον Τύπο *καταρχάς στιγματίζει* και *κατά δεύτερο λόγο συντηρεί προκαταλήψεις*.

ββ. Συμπεράσματα

1. Μεγάλο ποσοστό (68%) στην 1η ερώτηση αμφισβητεί την πιστότητα του Τύπου στην απεικόνιση του προφίλ του εγκληματία.

2. Απόλυτη βεβαιότητα (100%) στην 2η ερώτηση ότι ο Τύπος *προβάλλει* εντονότερα ορισμένα εγκλήματα και ορισμένους εγκληματίες.

3. Λογική η συνάρτηση—3η ερώτηση— της προβολής των εγκλημάτων κατά της ζωής (60%) με την προβολή του ειδεχθούς δολοφόνου (48%). Τα σχετικά μεγάλα ποσοστά στα εγκλήματα κατά την υπηρεσία (12%) και στο χουλγκανισμό (13%) εξηγούνται από την τρέχουσα επικαιρότητα. Η ίδια εξήγηση πρέπει να δοθεί στο ποσοστό 22% με το οποίο πιστώνεται η εντονότερη προβολή του οικονομικού εγκλήματος.

Τώως το γεγονός ότι οι ερωτώμενοι είναι κατά 67% γυναίκες ερμηνεύει το ότι μόνο 6% πιστεύουν ότι ο Τύπος προβάλλει εντονότερα το βιασμό (και 3% το βιαστή). Περίεργο πάντως είναι το 0% στον «σαντάκια». Πιθανόν αυτή η «δράση» να μην τραβάει το ενδιαφέρον των νέων.

4. Πολύ μεγάλο ποσοστό (90%) πιστεύει—4η ερώτηση— (και δικαιολογημένα άλλωστε) ότι ο Τύπος εκτός από τα εγκλήματα προβάλλει αρνητικά συμπεριφορές και ιδιότητες.

5. Η τοξικομανία (48%) και η ομοφυλοφιλία (17%)—5η ερώτηση— συνιστούν τα πιο αρνητικά προβαλλόμενα φαινόμενα. Εδώ η συγκυρία συμπεριφέρεται με την κρατούσα κατάσταση στον Τύπο. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι ψυχικές παθήσεις και η ιδιομορφία στο στυλ έχουν το ίδιο ποσοστό (10%).

6. Ποσοστό 67%—ερώτηση 6η— εκτιμά ότι ο Τύπος δεν λειτουργεί κατά τον ίδιο τρόπο.

7. Η παραπάνω πεποίθηση είναι τόσο ριζωμένη ώστε το 25% αρνείται να απαντήσει στην 7η ερώτηση (ενδεχόμενο ενιαίας αντιμετώπισης από τον Τύπο). Αυτοί που απαντούν δίνουν ίδια (περίπου) ποσοστά στο φόβο του εγκλήματος και στον εσωτερικό εχθρό. Επαληθεύεται η —εκ του πονηρού— ταύτιση (στην κοινή γνώμη) του αντιπάλου με τον εγκληματία.

8. Η αρνητική προβολή από τον Τύπο—8η ερώτηση— αποδίδεται σε παιχνίδια της εξουσίας και σε οικονομικά συμφέροντα. Αυτή η συμπόρευση επιβεβαιώνει τον γενικότερο ρόλο του Τύπου ως μορφής (παρα-)εξουσίας. Το μικρό ποσοστό (1%) στην «προβολή του δημοσιογράφου» δείχνει την εμπιστοσύνη των νέων στην «αθωότητα» (βλέπε: *αμεροληψία*) όσων ασκούν αυτό το λειτουργήμα.

9. Οι περιγραφές—ερώτηση 9η— συμβάλλουν περισσότερο στην αρνητική προβολή (45%) και όχι οι φωτογραφίες (22%). Αυτό σημαίνει ότι οι νέοι διαβάζουν πράγματι τις εφημερίδες και δεν τις ξεφυλλίζουν απλώς. Το μεγάλο ποσοστό (28%) στις «στημένες ερωτήσεις» δύσκολα συμβιβάζεται με την «αθωότητα» των δημοσιογράφων (βλ. ερώτηση 8η). Πιθανή εξήγηση είναι να αποδίδεται η πρακτική αυτή στην εφημερίδα και όχι στο δημοσιογράφο.

10. Η κοινωνική θέση του εγκληματία πιστώνεται με 90%—ερώτηση 10— ως αρνητικά προβαλλόμενο στοιχείο. Αυτό βέβαια έχει μάλλον να κάνει με τη χαμηλή κοινωνική θέση, οπότε και εντάσσεται στο κλασικό στερεότυπο. Παρά το γεγονός ότι ο Τύπος δεν ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για την ομογε-

νοποίηση της κοινωνικής συμπεριφοράς (15% στην ερώτηση 8), η κοινωνική θέση του συγκεκριμένου εγκληματία ενδιαφέρει πρώτιστα. Το ότι η φυσιογνωμία ενδιαφέρει πολύ (60%), ενώ η μόρφωση (3%) και η πολιτική τοποθέτηση (1%) σχεδόν καθόλου, επιβεβαιώνουν την πρακτική του Τύπου να ασχολείται με τον κλασικό εγκληματία.

11. Η κοινή γνώμη επηρεάζεται σχεδόν απόλυτα (96%)—11η ερώτηση— από την προβολή των στερεοτύπων.

12. Η επιρροή που ασκείται από τον Τύπο σε νομοθέτη, δικαστή κ.λπ. (52%)—ερώτηση 12η— ισοσκελίζεται από το 47% (22% ΟΧΙ + 25% «Δεν ξέρω»). Οι φοιτητές, νέοι 18 χρόνων, εξακολουθούν να πιστεύουν στην ανεξαρτησία της γνώμης και στην ελεύθερη συνείδηση των λειτουργών της Δικαιοσύνης.

13. Δύο στους τρεις (68%) ερωτώμενους πιστεύουν ότι οι δημοσιογράφοι (του δικαστικού ρεπορτάζ)—ερώτηση 13η— δεν ακολουθούν την ίδια μέθοδο προβολής στερεοτύπων.

14. Η παραπάνω πεποίθηση είναι τόσο ριζωμένη ώστε ένα ποσοστό 30% αρνείται να δεχτεί το ενδεχόμενο *όλοι* να ενεργούν κατά τον ίδιο τρόπο και γι' αυτό δεν απαντούν στην 14η ερώτηση. Τα ποσοστά πάντως ανάμεσα σε *επαγγελματική συνήθεια - ταυτότητα απόψεων* και κοινό *κοινωνικό στίγμα* είναι ισοδύναμα (26%—20%—24% αντίστοιχα).

15. Η «εξωραϊστική» (βλ. ρομαντική) άποψη για τους δημοσιογράφους επανέρχεται στην ερώτηση 15 όπου το 37% των ερωτωμένων θεωρεί ότι οι δημοσιογράφοι διαφοροποιούνται απέναντι στα στερεότυπα λόγω ιδεολογίας, ενώ το 20% αποδίδουν τη διαφοροποίηση σε ειδική ευαισθησία. Η πολιτική τοποθέτηση (10%), η κομματική ένταξη (10%) και η κοινωνική πρόελευση (11%) φαίνεται να μην επηρεάζουν ιδιαίτερα. Σε συνδυασμό με την ερώτηση 8, συμπεραίνει κανείς ότι η εφημερίδα διέπεται από πολιτικά κίνητρα αλλά ο δημοσιογράφος από ιδεολογικά (στο θέμα αυτό βέβαια).

16. Δύο στους τρεις φοιτητές (66%) πιστεύουν—ερώτηση 16— ότι ο Τύπος ενδιαφέρεται πρώτιστα για το δράστη και δευτερευόντως για το θύμα.

17. Το μειωμένο ενδιαφέρον για το δράστη αποδίδεται—ερώτηση 17— σε ανθρωπιστικά αισθήματα (60%), ενώ η αδιαφορία (8%) και η αγωνιστική υποστήριξη (8%) ισοβαθμούν. Το 13% της «καχύποπτης» αντιμετώπισης του θύματος μάλλον εξηγείται πάλι από το φύλο των ερωτωμένων (67% γυναίκες) (και ίσως σε συνδυασμό με το βιασμό).

18. Οι φοιτητές κρίνουν κατά πλειοψηφία (52%) ότι οι αναγνώστες του Τύπου ασχολούνται κυρίως με το δράστη—ερώτηση 18. Η αποκλειστική ενασχόληση με το θύμα είναι αμελητέα (1%), ενώ το μεγάλο ποσοστό ενδιαφέροντος και για τους δύο (42%) πρέπει να συνδέεται με την «αλληλεξάρτη-

ση δράστη-θύματος», την οποία ως γνωστόν μελετάει η Ψυματολογία^{47α}. Το μεγάλο ποσοστό αυτό ίσως συνδυάζεται και με την ιδιαίτερη προβολή των εγκλημάτων κατά της ζωής (βλ. ερώτηση 3).

19. Η διατήρηση του στίγματος (53%) πάνω από ένα χρόνο —ερώτηση 19— ισοσκελίζεται με το 46% (38% ΟΧΙ — 8% «Δεν ξέρω»). Παρ' όλα αυτά ο φόβος της «μόνιμης ετικέτας» δεν εξαλείφεται.

20. Η ερώτηση 20 δίνει τη διάσταση του ρόλου του Τύπου στην προβολή στερεοτύπων — μέσω περιγραφών κ.λπ.:

- 28% στιγματίζει ο Τύπος
- 17% συντηρεί προκαταλήψεις
- 15% ηρωοποιεί
- 14% αποπροσανατολίζει κ.λπ.

Στίγμα και προκατάληψη βαραίνουν το «έργο» των δημοσιογράφων.

γγ) Απαντήσεις δημοσιογράφων

Οι αντίστοιχες απαντήσεις των 7 από τους 40 δημοσιογράφους που επέστρεψαν συμπληρωμένο το ερωτηματολόγιο (ποσοστό 17%) ήταν:

- α. Απάντησαν 4Α (ποσοστό 58%) και 3Γ (ποσοστό 42%).
- β. Δύο (ποσοστό 29%) ήταν ηλικίας 25 χρονών, ένας (ποσοστό 14%) ήταν 28 χρονών, 2 (ποσοστό 29%) ήταν 30 χρονών, ένας (ποσοστό 14%) ήταν 43 χρονών και ένας (ποσοστό 14%) ήταν 53 χρονών.
- γ. Έξι (ποσοστό 86%) ήταν πτυχιούχοι και ένας (ποσοστό 14%) απόφοιτος ανωτέρας σχολής.
- δ. Και οι 7 (ποσοστό 100%) κατοικούσαν σε πόλη με πληθυσμό πάνω από 1.000.000 κατοίκους.
- ε. Τέσσερις (ποσοστό 58%) είχαν γεννηθεί σε πόλη με πληθυσμό πάνω από 1.000.000 κατοίκους, ένας (ποσοστό 14%) σε κωμόπολη μέχρι 1.000 κατοίκους, ένας (ποσοστό 14%) σε πόλη από 1.000-5.000 κατοίκους και ένας (ποσοστό 14%) σε πόλη από 100.000 κατοίκους και πάνω.
- στ. Στην *πρώτη* ερώτηση 6 (ποσοστό 86%) δεν πιστεύουν ότι ο Τύπος απεικονίζει πιστά το προφίλ του εγκληματία και 1 (ποσοστό 14%) απάντησε «Δεν ξέρω».

Στη *δεύτερη* ερώτηση, 6 (ποσοστό 86%) πιστεύουν ότι ο Τύπος προβάλλει εντονότερα ορισμένα εγκλήματα και ένας (ποσοστό 14%) πιστεύει το αντίθετο.

Στην *τρίτη* ερώτηση, 4 (ποσοστό 58%) θεωρούν ότι προβάλλονται πε-

^{47α} Βλ. Kr. Kubala, «Victimologic interactions in the Jurisprudence of the Suprême court of the Polish People's Republic in the Seventies» στο *Social Deviance and Social Control* — I, Αθήνα 1987, σ. 61 επ.

πισσότερο τα εγκλήματα κατά της ζωής και 3 (ποσοστό 43%) ο ειδικός δολοφόνος. Ένας (ποσοστό 14%) πιστεύει ότι προβάλλεται περισσότερο ο τρομοκράτης, ενώ τρεις (ποσοστό 43%) δώσαν άκυρες (πολλαπλές) απαντήσεις. Από τα 4 έγκυρα ερωτηματολόγια τα 3 (ποσοστό 75%) προκρίνουν τη δυάδα «εγκλήματα κατά της ζωής + ειδικός δολοφόνος».

Στην *τέταρτη* ερώτηση και οι 7 (ποσοστό 100%) πιστεύουν ότι ο Τύπος προβάλλει αρνητικά και ορισμένες συμπεριφορές.

Στην *πέμπτη* ερώτηση, ένας (ποσοστό 14%) θεωρεί ότι προβάλλεται περισσότερο η ομοφυλοφιλία, δύο (ποσοστό 28%) η τοξικομανία και 4 (ποσοστό 58%) έδωσαν άκυρες (πολλαπλές) απαντήσεις.

Στην *έκτη* ερώτηση, ένας (ποσοστό 14%) πιστεύει ότι όλος ο Τύπος λειτουργεί κατά τον ίδιο τρόπο και 6 (ποσοστό 86%) πιστεύουν το αντίθετο.

Στην *έβδομη* ερώτηση, 1 (ποσοστό 14%) προκρίνει την εναισιοποίηση της κοινής γνώμης, 1 (ποσοστό 14%) την προβολή ίδιου στερεοτύπου και 5 (ποσοστό 72%) δεν απάντησαν.

Στην *όγδοη* ερώτηση, 1 (ποσοστό 14%) πιστεύει ότι οι κοινωνικοί λόγοι προέχουν, 2 (ποσοστό 28%) ότι προέχουν οι οικονομικοί, 3 (ποσοστό 44%) έδωσαν άκυρες (πολλαπλές) απαντήσεις και 1 (ποσοστό 14%) δεν απάντησε.

Στην *ένατη* ερώτηση, τρεις (ποσοστό 42%) θεωρούν ότι οι περιγραφές προβάλλουν περισσότερο αρνητικά τον εγκληματία και 4 (ποσοστό 58%) έδωσαν άκυρες (πολλαπλές) απαντήσεις.

Στη *δέκατη* ερώτηση, δύο (ποσοστό 29%) πιστεύουν ότι ο Τύπος προβάλλει τη φυσιογνωμία του εγκληματία, 2 (ποσοστό 29%) την κοινωνική του θέση, 1 (ποσοστό 13%) την πολιτική του τοποθέτηση και 2 (ποσοστό 29%) έδωσαν άκυρες (πολλαπλές) απαντήσεις.

Στην *ενδέκατη* ερώτηση και οι 7 (ποσοστό 100%) πιστεύουν ότι η κοινή γνώμη επηρεάζεται από την προβολή αυτή.

Στη *δωδέκατη* ερώτηση και οι 7 (ποσοστό 100%) πιστεύουν ότι οι συμμετέχοντες στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης επηρεάζονται από την προβολή αυτή.

Στη *δέκατη τρίτη* ερώτηση και οι 7 (ποσοστό 100%) θεωρούν ότι όλοι οι δημοσιογράφοι δεν ακολουθούν την ίδια μέθοδο προβολής.

Στη *δέκατη τέταρτη* ερώτηση, ένας (ποσοστό 14%) αποδίδει την ενιαία αντιμετώπιση στην επαγγελματική συνήθεια, δύο (ποσοστό 28%) στο κοινωνικό στίγμα και 4 (ποσοστό 58%) δεν απάντησαν.

Στη *δέκατη πέμπτη* ερώτηση, έξι (ποσοστό 86%) αποδίδουν τη διαφοροποίηση σε ειδική ευαισθησία και 1 (ποσοστό 14%) έδωσε άκυρη (πολλαπλή) απάντηση.

Στη *δέκατη έκτη* ερώτηση, δύο (ποσοστό 28%) πιστεύουν ότι ο Τύπος ενδιαφέρεται εξίσου για το θύμα, 4 (ποσοστό 58%) πιστεύουν το αντίθετο και

1 (ποσοστό 14%) απάντησε «Δεν ξέρω».

Στη *δέκατη έβδομη* ερώτηση, δύο (ποσοστό 29%) πιστεύουν ότι ο Τύπος αντιμετωπίζει το θύμα αδιάφορα, 2 (ποσοστό 29%) ανθρωπιστικά, 1 (ποσοστό 14%) με επείκεια, 1 (ποσοστό 14%) έδωσε άκυρη (πολλαπλή) απάντηση και 1 (ποσοστό 14%) δεν απάντησε καθόλου.

Στη *δέκατη όγδοη* ερώτηση, 3 (ποσοστό 43%) θεωρούν ότι οι αναγνώστες ασχολούνται και με το δράστη και με το θύμα, 3 (ποσοστό 43%) με κανέναν (μόνο με τις συνθήκες του εγκλήματος) και 1 (ποσοστό 14%) δεν απάντησε.

Στη *δέκατη ένατη* ερώτηση, 4 (ποσοστό 58%) πιστεύουν ότι οι αναγνώστες εξακολουθούν να «θυμούνται» μετά την παρέλευση χρόνου, 2 (ποσοστό 28%) πιστεύουν το αντίθετο και 1 (ποσοστό 14%) απάντησε «Δεν ξέρω».

Στην *εικοστή* ερώτηση, 2 (ποσοστό 29%) θεωρούν ότι ο Τύπος «ηρωποιεί», 1 (ποσοστό 14%) ότι «δραματοποιεί», 1 (ποσοστό 14%) ότι «αποπροσανατολίζει», 2 (ποσοστό 29%) έδωσαν άκυρες (πολλαπλές) απαντήσεις και 1 (ποσοστό 14%) δεν απάντησε καθόλου.

Το κυρίαρχο «μοντέλο» όπως βγαίνει από τις απαντήσεις είναι:

- (ερωτώμενος): δημοσιογράφος, 25 ή 30 χρονών, πτυχιούχος ανωτάτης σχολής, γεννημένος σε πόλη με πληθυσμό πάνω από 1.000.000 κατοίκους, όπου και κατοικεί.
- (απόψεις): Ο Τύπος δεν συμβάλλει στην πιστή απεικόνιση του προφίλ του εγκληματία, *προβάλλει* εντονότερα ορισμένα εγκλήματα (κατά της ζωής) και ορισμένους εγκληματίες (ειδεχθείς δολοφόνους) και *προβάλλει* αρνητικά και ορισμένες συμπεριφορές (τοξικομανία).

Ο Τύπος δεν λειτουργεί κατά τον ίδιο τρόπο για οικονομικούς λόγους (αν λειτουργούσε αυτό θα οφειλόταν σε ενιαιοποίηση της κοινής γνώμης ή σε προβολή ίδιου στερεοτύπου).

Οι *περιγραφές* αποτελούν το κύριο μέσο αρνητικής προβολής και η *κοινωνική θέση* του εγκληματία μαζί με τη *φυσιογνωμία* του είναι τα πλέον προβαλλόμενα στοιχεία.

Η *κοινή γνώμη* επηρεάζεται από την προβολή αυτή· το ίδιο και οι *συμμετέχοντες* στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης (δικαστές κ.λπ.).

Δεν ακολουθούν όλοι οι δημοσιογράφοι την ίδια μέθοδο προβολής λόγω ειδικής ευαισθησίας (αν την ακολουθούσαν θα οφειλόταν σε κοινό κοινωνικό στίγμα σχετικά με τον εγκληματία).

Ο Τύπος **δεν ενδιαφέρεται για το θύμα όσο ενδιαφέρεται για το δράστη και αντιμετωπίζει το θύμα αδιάφορα ή ανθρωπιστικά.**

Οι αναγνώστες ενδιαφέρονται και για τους δύο (δράστη + θύμα) καθώς και για τις *συνθήκες* του εγκλήματος και τους θυμούνται ακόμα κι αν *πέρασε* ένας χρόνος από το ρεπορτάζ.

Τέλος, η περιγραφή ενός εγκλήματος από τον Τύπο καταρχήν *ηρωοποιεί*.

δδ. Συμπεράσματα

1. Κανείς δεν πιστεύει ότι ο Τύπος απεικονίζει πιστά το προφίλ του εγκληματία (86% ΟΧΙ και 14% «Δεν ξέρω»).

2. Συντριπτική πλειοψηφία (86%) στο ότι ο Τύπος προβάλλει εντονότερα ορισμένα εγκλήματα και ορισμένους εγκληματίες.

3. Λογική η συνάρτηση της προβολής του εγκλήματος κατά της ζωής (58%) με την προβολή του ειδεχθούς δολοφόνου (43%). Το μεγάλο ποσοστό (43%) που αρνείται να δώσει μία απάντηση και δίνει πολλαπλές, αποδεικνύει αμφιταλάντευση ως προς το ποιο έγκλημα και ποιος εγκληματίας προβάλλονται περισσότερο.

4. Απόλυτη βεβαιότητα (100%) ως προς το ότι ο Τύπος εκτός από τα εγκλήματα προβάλλει αρνητικά συμπεριφορές και ιδιότητες.

5. Η τοξικομανία (28%) συνιστά το πιο αρνητικά προβαλλόμενο φαινόμενο αλλά το μεγάλο ποσοστό (58%) των άκρυων-πολλαπλών απαντήσεων αποδεικνύει αμφιταλάντευση.

6. Συντριπτική πλειοψηφία (86%) εκτιμά ότι ο Τύπος *δεν* λειτουργεί κατά τον ίδιο τρόπο.

7. Το μεγάλο ποσοστό (72%) που δεν απαντάει στην έβδομη ερώτηση αποδεικνύει ότι ούτε υποθετικά δεν δέχονται οι δημοσιογράφοι την ενιαία γραμμή.

8. Οι οικονομικοί λόγοι προέχουν (28%) αλλά οι άκυρες απαντήσεις και αυτοί που αρνήθηκαν να απαντήσουν (44% + 14% = 58%) αποδεικνύουν ότι οι δημοσιογράφοι αρνούνται να αποδώσουν στους ίδιους ή σε ιδεολογικο-κοινωνικούς λόγους τη διαφοροποίηση. Αρνούνται —*περιέργως*— τον ιδεολογικό ρόλο του Τύπου και προβάλλουν τα οικονομικά συμφέροντα ως βάση της διαφορετικής «γραμμής».

9. Οι περιγραφές (42%) συμβάλλουν στην αρνητική προβολή του εγκληματία αλλά το μεγάλο ποσοστό (58%) που έδωσε άκυρες απαντήσεις αποδεικνύει και πάλι αμφιταλάντευση.

10. Η φυσιογνωμία (29%) και η κοινωνική θέση (29%) του κατηγορουμένου προβάλλονται περισσότερο. Οι δημοσιογράφοι μιάζονται να πιστεύουν στην επίδραση της φυσιογνωμικής⁴⁸.

11. Η κοινή γνώμη επηρεάζεται απόλυτα (100%) από την προβολή των

48. Βλ. διεξοδικότερα Γ. Πανούση, *Φυσιογνωμική (μια σύγχρονη εγκληματολογική προσέγγιση)*, 1988, σ. 367 επ.

στερεοτύπων. Η βεβαιότητα αυτή μπορεί να αποδοθεί στη δύναμη που πιστεύουν οι δημοσιογράφοι ότι έχει ο Τύπος.

12. Οι συμμετέχοντες στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης επηρεάζονται απόλυτα (100%) από την προβολή των στερεοτύπων. Η βεβαιότητα αυτή μπορεί να αποδοθεί στη γενικότερη επιφύλαξη (ή και αντιπάθεια) που δείχνουν οι δημοσιογράφοι προς τους δικαστές, αστυνόμεους κ.λπ.⁴⁹

13. Ο κάθε δημοσιογράφος ακολουθεί τη δική του μέθοδο στην προβολή στερεοτύπων. Η απόλυτη αυτή θέση (100%) ερμηνεύεται από την ανάγκη του καθενός να υποστηρίξει την ανεξαρτησία της γνώμης ή του στυλ.

14. Το μεγάλο ποσοστό (58%) που δεν απαντάει στο ενδεχόμενο να υπάρχει ενιαία μέθοδος αποδεικνύει το αληθές της διαπίστωσης στην ερώτηση 13. Το ποσοστό (28%) που δίνεται στο *κοινωνικό στίγμα* κινείται στα πλαίσια της επίδρασης που δέχονται οι δημοσιογράφοι από την κοινωνία (ώστε οι ίδιοι να μη νιώθουν υπεύθυνοι).

15. Οι δημοσιογράφοι θεωρούν (86%) ότι διαπνέονται από *ειδική ευαισθησία*. Εδώ ίσως πρόκειται για μια μορφή *prestige complex* (σύμπλεγμα γοήτρου), όχι βέβαια κατακριτέου.

16. Μεγάλο ποσοστό (58%) θεωρούν ότι ο Τύπος ενδιαφέρεται πρωτίστως για το δράστη. Εδώ η ευθύνη των ιδίων των δημοσιογράφων είναι προφανής.

17. Ο Τύπος αντιμετωπίζει το θύμα άλλοτε αδιάφορα (29%) και άλλοτε ανθρωπιστικά (29%). Το ποσοστό του «αδιάφορα» επειδή δεν είναι δυνατό να συμβιβαστεί με το ποσοστό της «ειδικής ευαισθησίας» της ερώτησης 15, πρέπει μάλλον να αποδίδεται στην πολιτική της εφημερίδας και όχι στην αντίληψη του δημοσιογράφου.

18. Το γεγονός ότι το ίδιο ποσοστό (43%) δίνεται στους αναγνώστες που ασχολούνται και με το δράστη και με το θύμα, καθώς και στους αναγνώστες που δεν ασχολούνται με κανέναν από τους δύο (αλλά ενδιαφέρονται μόνο για τις συνθήκες) μπορεί να εξηγηθεί κυρίως από τον τρόπο που παρουσιάζουν οι εφημερίδες (δηλαδή οι δημοσιογράφοι) την υπόθεση. Είναι μάλλον αδύνατο οι αναγνώστες να διακρίνονται τόσο απόλυτα σε *ευαίσθητους* και σε *νοσηρά περιεργούς*. Το ζητούμενο είναι «τι προβάλλει ο Τύπος περισσότερο». Εκεί θα βρεθεί η απάντηση. Με το δημοσιογράφο *ευαίσθητο* (ερώτηση 15), τον Τύπο να ενδιαφέρεται για το *δράστη* (ερώτηση 16) και να αντιμετωπίζει το θύμα *ανθρωπιστικά* αλλά και *αδιάφορα* (ερώτηση 17), είναι απορίας άξιον πως πολλοί αναγνώστες ασχολούνται μόνο με τις συνθήκες.

19. Η διατήρηση του στίγματος (58%) πάνω από ένα χρόνο επιβεβαιώ-

49. Βλ. Γ. Πανούση, ό.π., σ. 373, 374.

νει τον καταλυτικό ρόλο του Τύπου στο «ετικετάρισμα».

20. Ο Τύπος «ηρωοποιεί» (29%) αλλά οι περισσότεροι δημοσιογράφοι (29% άκυρες απαντήσεις + 14% δεν απάντησαν = 43%) δεν μπορούν να επιλέξουν ανάμεσα στις πολλαπλές λειτουργίες *ποια* είναι η σημαντικότερη.

β. Σύγκριση

1. Νομίζετε ότι ο Τύπος στο σύνολό του συμβάλλει στην πιστή απεικόνιση του προφίλ του εγκληματία (όπως π.χ. αυτή εμφανίζεται μέσα από τις στατιστικές, τις έρευνες κ.λπ.);

	Φοιτητές	Δημοσιογράφοι
Ναι	26%	0%
Όχι	68%	86%
Δεν ξέρω	5%	14%
Δεν απάντησαν	1%	—
Άκυρα	—	—

2. Πιστεύετε ότι ο Τύπος προβάλλει εντονότερα ορισμένα εγκλήματα και ορισμένους εγκληματίες;

	Φοιτητές	Δημοσιογράφοι
Ναι	100%	86%
Όχι	0%	14%
Δεν ξέρω	0%	0%

3. Αν δεχτούμε ότι ο Τύπος πράγματι προβάλλει εντονότερα ορισμένα εγκλήματα και ορισμένους εγκληματίες, ποιες *κατηγορίες εγκλημάτων* νομίζετε ότι κατέχουν τα πρωτεία;

	Φοιτητές	Δημοσιογράφοι
Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (π.χ. κλοπή)	2%	0%
Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας (π.χ. βιασμός)	6%	0%
Εγκλήματα σχετικά με την υπηρεσία (π.χ. δωροδοκίες)	12%	0%

Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα (π.χ. εμπρησμός κ.λπ.)	2%	0%
Εγκλήματα κατά της ζωής (π.χ. ανθρωποκτονία, σωματικές βλάβες)	60%	58%
Ειδικές περιπτώσεις (π.χ. τρομοκρατία, χουλιγκανισμός κ.λπ.)	13%	0%
Δεν απάντησαν	1%	—
Άκυρα	4%	42%
<i>και ποιοι εγκληματίες;</i>		
Αναρχικός (που πυρπολεί)	5%	0%
Χούλιγκαν (που καταστρέφει)	5%	0%
Οικονομικός εγκληματίας (που κερδοσκοπεί παράνομα)	22%	0%
Τσαντάκιας (που αρπάζει τσάντες από ηλικιωμένους)	0%	0%
Βιαστής	3%	0%
Ειδεχθής δολοφόνος	48%	43%
Τρομοκράτης	7%	14%
Δεν απάντησαν	7%	—
Άκυρα	3%	43%

4. Εκτός από το προφίλ του εγκληματία, νομίζετε ότι ο Τύπος προβάλλει αρνητικά και ορισμένες συμπεριφορές που η κοινή γνώμη θεωρεί μη κοινωνικές ή που κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις είναι και παράνομες;

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Ναι	90%	100%
Όχι	7%	0%
Δεν ξέρω	3%	0%

5. Αν η απάντηση στην προηγούμενη ερώτηση είναι ΝΑΙ, τότε ποια από τις παρακάτω συμπεριφορές ή ιδιότητες προβάλλονται περισσότερο αρνητικά;

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Ομοφυλοφιλία	17%	14%
Πορνεία	3%	0%
Τοξικομανία	48%	28%

Αλητεία	7%	0%
Ψυχικές παθήσεις	10%	0%
Ιδιομορφία εμφάνισης (χίπυ, ροκάς)	10%	0%
Έγχρωμος μετανάστης	1%	0%
Δεν απάντησαν	3%	—
Άκυρα	1%	58%

6. Όλος ο Τύπος λειτουργεί κατά τον ίδιο τρόπο;

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Ναι	30%	14%
Όχι	67%	86%
Δεν ξέρω	3%	0%

7. Αν η απάντηση στην προηγούμενη ερώτηση είναι ΝΑΙ, πού αποδίδετε την ενιαία αντιμετώπιση του θέματος;

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Ενιαιοποίηση κοινής γνώμης για το φόβο του εγκλήματος	33%	14%
Κοινή γραμμή εκδοτών	7%	0%
Προβολή ίδιου στερεοτύπου «εσωτερικού εχθρού»	35%	14%
Δεν απάντησαν	25%	72%
Άκυρα	—	—

8. Αν η απάντηση στην προηγούμενη ερώτηση είναι ΟΧΙ, ποι οι λόγοι πιστεύετε ότι υποκινούν ορισμένη μερίδα του Τύπου να προβάλλει αρνητικά εγκλήματα, εγκληματίες και συμπεριφορές;

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Πολιτικοί (να ελέγχει καλύτερα η εξουσία την παρέκκλιση ή να καταγγέλλει η αντιπολίτευση την αδράνεια της κυβέρνησης)	31%	0%

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Ιδεολογικοί (να διακρίνεται το «ομαλό» από το «ανώμαλο» σύμφωνα με τη γραμμή της εφημερίδας)	12%	0
Κοινωνικοί (να ομογενοποιείται η κοινωνική συμπεριφορά ή να υπογραμμίζονται οι αντιλήψεις των υποομάδων)	15%	14%
Οικονομικοί (να πωλούνται περισσότερα φύλλα)	30%	28%
Δημοσιογραφικοί (να γίνεται γνωστός ο δημοσιογράφος)	1%	0%
Δεν απάντησαν	9%	14%
Άκυρα	2%	44%

9. Με ποιο τρόπο γίνεται η αρνητική αυτή προβολή;

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Με φωτογραφίες	22%	0%
Με περιγραφές	45%	42%
Με υπογραμμισές ονομάτων	1%	0%
Με «στημένες» ερωτήσεις και συνεντεύξεις	28%	0%
Δεν απάντησαν	3%	—
Άκυρα	1%	58%

10. Ποιο στοιχείο της προσωπικότητας του εγκληματία προβάλλει ο Τύπος;

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Τη φυσιγνωμία του	38%	29%
Τη μόρφωσή του	3%	0%
Την κοινωνική του θέση	56%	29%
Την πολιτική του τοποθέτηση	1%	13%
Δεν απάντησαν	1%	—
Άκυρα	1%	29%

11. Η κοινή γνώμη επηρεάζεται από την παραπάνω προβολή;

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Ναι	96%	100%
Όχι	1%	0%
Δεν ξέρω	2%	0%
Δεν απάντησαν	1%	—

12. Οι συμμετέχοντες στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης (νομοθέτης, αστυνόμος, δικαστής κ.λπ.) επηρεάζονται από την παραπάνω προβολή;

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Ναι	52%	100%
Όχι	22%	0%
Δεν ξέρω	25%	0%
Δεν απάντησαν	1%	—

13. Όλοι οι δημοσιογράφοι του δικαστικού ρεπορτάζ ακολουθούν την ίδια μέθοδο προβολής;

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Ναι	21%	0%
Όχι	68%	100%
Δεν ξέρω	10%	0%
Δεν απάντησαν	1%	—

14. Αν η απάντηση στην προηγούμενη ερώτηση είναι ΝΑΙ, πού αποδίδετε την ενιαία αντιμετώπιση του θέματος;

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Επαγγελματική συνήθεια	26%	14%
Ταυτότητα απόψεων (προκαταλήψεις κ.λπ.)	20%	0%
Κοινωνικό στίγμα ανεξάρτητο μόρφωσης κ.λπ.	24%	28%
Δεν απάντησαν	30%	58%

15. Αν η απάντηση στην ερώτηση 13 είναι ΟΧΙ, πού αποδίδετε τη διαφοροποίηση;

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Ιδεολογία	37%	0%
Πολιτική τοποθέτηση	10%	0%
Κομματική ένταξη	10%	0%
Κοινωνική προέλευση	11%	0%
Ειδική ευαισθησία	20%	86%
Δεν απάντησαν	12%	—
Άκυρα	—	14%

16. Πιστεύετε ότι για τον Τύπο το θύμα έχει το ίδιο ενδιαφέρον με το δράστη;

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Ναι	32%	28%
Όχι	66%	58%
Δεν ξέρω	1%	14%
Δεν απάντησαν	1%	—

17. Ο Τύπος αντιμετωπίζει το θύμα:

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Αδιάφορα	8%	29%
Καχύποπτα	13%	0%
Ανθρωπιστικά (οίκτος, συμπόνια)	60%	29%
Με επιείκεια	10%	14%
Με αγωνιστική υποστήριξη	8%	0%
Δεν απάντησαν	1%	14%
Άκυρα	—	14%

18. Οι αναγνώστες του Τύπου ασχολούνται περισσότερο με το δράστη ή το θύμα;

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Με το δράστη	52%	0%
Με το θύμα	1%	0%
Και με τους δύο	42%	43%
Με κανέναν (μόνον οι συνθήκες τους ενδιαφέρουν)	3%	43%
Δεν ξέρω	1%	0%
Δεν απάντησαν	1%	14%

19. Ύστερα από παρέλευση ενός χρόνου, πιστεύετε ότι ο αναγνώστης «θυμάται» ακόμα τις περιγραφές, τις φωτογραφίες και τα ονόματα (δράστη και θύματος);

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Ναι	53%	58%
Όχι	38%	28%
Δεν ξέρω	8%	14%
Δεν απάντησαν	1%	—

20. Σε τελική ανάλυση η περιγραφή ενός εγκλήματος ή μιας συμπεριφοράς από τον Τύπο:

	<i>Φοιτητές</i>	<i>Δημοσιογράφοι</i>
Ηρωοποιεί	15%	29%
Στιγματίζει	28%	0%
Περιθωριοποιεί	7%	0%
Σκανδαλίζει	7%	0%
Δραματοποιεί	11%	14%
Αποπροσανατολίζει	14%	14%
Συντηρεί προκαταλήψεις	17%	0%
Δεν απάντησαν	1%	14%
Άκυρα	—	29%

γ. Συμπεράσματα από τη σύγκριση

1. Το «κυρίαρχο μοντέλο» είναι το ίδιο τόσο στους φοιτητές όσο και στους δημοσιογράφους.

2. Οι αυξομειώσεις των ποσοστών δεν αλλάζουν το περιεχόμενο των ενδείξεων και τάσεων.

3. Κάποιες διαφοροποιήσεις δεν αλλοιώνουν την εικόνα. Έτσι:

α. Οι φοιτητές αποδίδουν την πιθανή όμοια λειτουργία του Τύπου σε *κοινή γραμμή των εκδοτών*, ενώ οι δημοσιογράφοι σε *ενιαιοποίηση της κοινής γνώμης*. Οι πρώτοι δηλαδή ρίχνουν βάρος σε (διαδικαστική) «συμφωνία κορυφής», ενώ οι δεύτεροι θεωρούν ότι προέχει ο στόχος.

β. Οι δημοσιογράφοι —ασφαλώς από την πείρα τους— πιστεύουν ότι η αρνητική προβολή της *φυσιογνωμίας* του εγκληματία επηρεάζει έντονα το αναγνωστικό κοινό. Οι φοιτητές δεν αποδίδουν σημασία στο σημείο αυτό.

γ. Οι φοιτητές θεωρούν ότι οι δημοσιογράφοι διαφοροποιούνται από *ιδεολογικούς λόγους* και ενδεχομένως ενιαιοποιούνται από *επαγγελματική συνήθεια*. Οι δημοσιογράφοι αντίθετα πιστεύουν ότι διαφοροποιούνται λόγω *ειδικής ευαισθησίας* και ενιαιοποιούνται λόγω (*κοινού*) *κοινωνικού στίγματος* (από/για τον εγκληματία). Η διαφορά απόψεων είναι στο σημείο αυτό προφανής. Οι φοιτητές δίνουν μεγαλύτερη σημασία στον ιδεολογικό ρόλο και τον επαγγελματισμό του δημοσιογράφου, ενώ οι δημοσιογράφοι αρέσκονται να θεωρούνται ευαίσθητοι και ευαίσθητοποιημένοι.

δ. Οι δημοσιογράφοι δέχονται ότι ο Τύπος αντιμετωπίζει το θύμα *«αδιάφορα»*. Εδώ κρύβεται μια σκληρή αλήθεια που βέβαια δεν μπορούν (ακόμα) να παραδεχτούν οι (νεότεροι) φοιτητές.

ε. Οι φοιτητές πιστεύουν ότι οι αναγνώστες ενδιαφέρονται μόνο για το *δράστη*, ενώ οι δημοσιογράφοι θεωρούν ότι οι αναγνώστες *άλλοτε* ενδιαφέρονται και *για τους δύο* (δράστη + θύμα) και *άλλοτε για κανέναν*. Κι εδώ η πείρα εξηγεί τη διαφορά. Ο νέος φοιτητής αποδίδει στον αναγνώστη περισσότερο ενδιαφέρον γι' αυτόν που φέρεται ως «δράστης», ενώ ο (ωριμότερος) δημοσιογράφος γνωρίζει ότι στο δράμα του εγκλήματος οι ρόλοι και οι περιστάσεις είναι πολύ πιο σύνθετοι απ' ό,τι φαίνονται.

στ. Οι φοιτητές πιστεύουν ότι ο Τύπος *στιγματίζει*, ενώ οι δημοσιογράφοι ότι *ηρωοποιεί*. Εδώ οι φοιτητές κατηγορούν έμμεσα τους δημοσιογράφους ότι παράγουν (ή αναπαράγουν) στίγμα με τον τρόπο που προβάλλουν τα εγκλήματα και οι δημοσιογράφοι (πιθανόν για να αμυνθούν) αντιπροτείνουν μian *άλλη* λειτουργία του Τύπου (ηρωοποίηση εγκληματιών), η οποία πιθανόν να είναι βραχυπρόθεσμα χειρότερη —σε επίπεδο αξιών και στάσεων— και για την οποία ασφαλώς την κύρια ευθύνη φέρουν οι ίδιοι οι δημοσιογράφοι.

4. Από τα παραπάνω των («άψητων» νεαρών) φοιτητών και των (έμπειρων) δημοσιογράφων, δηλαδή της ομάδας ελέγχου και της πειραματικής ομάδας, ανεξάρτητα από τις επιφυλάξεις ως προς την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος και την επαληθευστικότητα των εμπειρικών κοινωνικών ερευνών⁵⁰, αποδεικνύουν περίτρανα ότι το στερεότυπο του εγκληματία είναι όχι μόνο μια πλασματική απεικόνιση αλλά και ένα κοινωνικό δηλητήριο. Και ο Τύπος, ως καλός αγωγός ροής, διαποτίζει με το δηλητήριο αυτό το αίμα όλων —ανεξάρτητα από ηλικία, μόρφωση, επάγγελμα—, με τα αποτελέσματα που αναφέραμε στην αρχή της εισήγησης.

Ε. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το *στίγμα* σε συνδυασμό με την *προκατάληψη* συνιστούν και κατά τη δική μας *άποψη* το βαρύ φορτίο που καθημερινά κουβαλάει ο Τύπος. Για να απαλλαγεί από αυτό, δεν αρκεί να εξορκίζονται οι *εγκληματίες* ή να *μεγεθύνονται* οι συνθήκες που τους *γέννησαν*.

Πιθανόν να χρειάζεται να διαμορφώσουμε την κοινή γνώμη⁵¹ *εμείς* (επιστήμονες, κοινωνικοί φορείς και ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΙ) κατά τρόπο που να αποθροείται από το έγκλημα και να νομιμοποιεί την τιμωρία χωρίς όμως να ζητάει την κεφαλήν επί πίνακι του εγκληματία. Η κοινωνία δεν δηλητηριάζεται μόνο από το έγκλημα. Δηλητηριάζεται διπλά και από το «κλίμα γύρω από τον εγκληματία» που δημιουργούμε ΟΛΟΙ ΜΑΣ.

Η δικαιοσύνη χρειάζεται νηφαλιότητα.

Και η συγγνώμη το ίδιο.

Λοιπόν, αγαπητοί συνάδελφοι δημοσιογράφοι του δικαστικού ρεπορτάζ, αν σας ενδιαφέρει ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ-εγκληματίας και όχι το κακέτυπο στερεότυπο του⁵², τότε χρησιμοποιήστε λιγότερο μαύρο μελάνι, μικρότερα φλας φωτογραφικών μηχανών και περισσότερη ευαισθησία⁵³.

50. Βλ. Γ. Πανούση, ό.π., σ. 343 επ.

51. Για περισσότερα βλ. κεφάλαιο «Παραβάτες και συναίνεση» στο άρθρο του Στιούαρτ Χωλ «Η επανανακάλυψη της "ιδεολογίας": η επάνοδος του αποθνημένου στις μελέτες για τα Μέσα» στο *Κοινωνία, εξουσία...*, σ. 99-104.

52. Δεν πρέπει να ενδιαφερόμαστε μόνο για το ειδησεογραφικό περιεχόμενο του Τύπου, αλλά και για τις «ιδεολογίες του εγκλήματος και της τιμωρίας», βλ. Στιούαρτ Χωλ, Τσας Κράιτσερ, Τόνυ Τζέφερσον, Τζων Κλάρκ, Μπράιαν Ρόμπερτς, «Η αστυνόμευση της κρίσης» στο *Κοινωνία, εξουσία...*, σ. 277.

53. Για να είναι έτσι δυνατή η εναρμόνιση «εικώνας» και ερμηνείας, βλ. Στιούαρτ Χωλ κ.ά., ό.π., σ. 316.

Ίσως έτσι δείτε το πραγματικό του πρόσωπο⁵⁴ και όχι αυτό που ως «δημοσιογραφικό προϊόν»⁵⁵ συχνά προβάλλεται.

Και ίσως στην περίπτωση αυτή, το «καθήκον της αλήθειας» να υπερέχει του «καθήκοντος της ενημέρωσης»⁵⁶.

54. Ιδίως μάλιστα αν πρόκειται για ανήλικο· βλ. σχετικά «Στοιχειώδεις Κανόνες για την Απονομή της Δικαιοσύνης στους Νέους» (Κανόνες του Πεκίνου), ΟΗΕ, A/RES/40/33, Ν.Υ. 1986 (αρθ. 8). Πρβλ. «Η εποχή μας προτιμά το αντίγραφο από το πρωτότυπο» (*Φόουερμαχ*) (αναφέρεται από τον Γκυ Ντεμπόρ, *Η κοινωνία του θεάματος*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 71).

55. Βλ. Γ. Τζαννετάκου, ό.π., σ. 89.

56. Βλ. Γ. Τζαννετάκου, ό.π., σ. 192.